۲۷-۴۶

طراحی و اعتبارسنجی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توسعه پایدار در دوره متوسطه اول*

نسرین جابری‌صفا [۱] ◉ دکتر محمد آرمند [۲] ◉ دکتر علیرضا عصاره [۳]

چکیده: هدف پژوهش حاضر، طراحی و اعتبارسنجی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توسعه پایدار برای دوره متوسطه اول بود. روش‌شناسی مطالعه حاضر مبتنی بر رویکرد ترکیبی، طرح اکتشافی متوالی مدل تدوین طبقه‌بندی بود. در بخش طراحی الگو، با بهره‌گیری از روش سنتزپژوهی و در شش گام، منابع نوشتاری ملی و بین‌المللی در زمینه تربیت اقتصادی و توسعه پایدار، انتخاب، تحلیل و ترکیب شدند. بر اساس نتایج به‌دست آمده از سنتزپژوهی، چهار ضرورت برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار شناسایی شدند که عبارت‌اند از: رشد و پیشرفت شخصی در زندگی، رشد و پیشرفت اقتصادی کشور، درونی کردن ارزش‌های توسعه پایدار در دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. همچنین الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار با چهار عنصر هدف، محتوا و شیوه سازماندهی آن، روش تدریس و شیوه ارزشیابی، طراحی شد. برای اعتبارسنجی الگو، از روش پیمایشی استفاده شد. به این‌منظور پرسشنامه محقق‌ساخته را ده تن از متخصصان دانشگاهی در حوزه برنامه درسی و تربیت اقتصادی تکمیل کردند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌برداری تعمدی یا هدفمند از نوع موارد ویژه استفاده شد. نتایج نشان داد که از منظر متخصصان، الگوی پیشنهادی در سطحی مطلوب و قابل قبول طراحی شده است. الگوی طراحی‌شده به دانش‌آموزان می‌آموزد که چگونه می‌توانند بدون تخریب محیط زیست و با رعایت حقوق دیگران، به رشد و توسعه اقتصادی خود و جامعه کمک کنند.

کلید واژگان: برنامه درسی، تربیت اقتصادی، توسعه پایدار، دوره متوسطه اول، طراحی الگو

☑ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱/۳۱ ☑ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۷/۳

* *این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول است.*

۱. دانشجوی دوره دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده تعلیم و تربیت اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: Nasrin.jaberi@yahoo.com

۲. **نویسنده مسئول:** دانشیار برنامه‌ریزی درسی، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم‌انسانی سمت، سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)، تهران، ایران.
Email: Mohammadarmand@yahoo.com

۳. استاد گروه علوم تربیتی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.
Email: alireza_assareh@sru.ac.ir

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

مقدمه

یکی از زمینه‌هایی که در آمـــوزش و پـرورش هر کـشور و دنیای معاصر بسیـار حائز اهـمیت اسـت «تربیت اقتصادی[1]» یک نسل است. تربـــیت اقتصـــادی چـیزی اسـت که موجـب ایجاد و شـکل‌گیری «دانش و مفاهیم اقتصادی» و «ســـواد و مهارت اقتصادی» لازم برای پاســـخگویی و رویارویی با مسائل و مشکلات اقتصادی در زندگی روزمره دانش‌آموزان می‌شود (آنتونی[2] و همکاران، ۲۰۱۵). در ضمن، به‌منظور حفاظت از منابع طبیعی تجدیدناپذیر و رعایت حقوق نســـلهای فعلی و آینده موضوع توسعه پایدار[3] مورد توجه دولتها و ســـازمانهای بین‌المللی قرار گرفت. توسعه پایدار در صدد ایجاد تعادل و مصالحه میان ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیســـت محیطی اســـت. رویکرد سنتی اقتصاد قهوه‌ای و استفاده حداکثری از منابع طبیعی بدون توجه به حقوق نسلهای آینده موجب تخریب و آلودگی محیط‌زیست می‌شود. در مقابل دیدگاه رشد اقتصادی همگام و همسو با توسعه پایدار نه تنها پاسخی به چالشهای پیش روی جامعه جهانی محسوب می‌شود بلکه تحقق‌پذیری توسعه پایدار را تســـهیل می‌نماید (دالال کلایتون و باس[4]، ۲۰۰۲). طرفداران دیدگاههای جدید عقیده دارند که در هر نظام سیاســـی، در کنار رشـــد اقتصادی، مؤلفه‌های اجتماعی و زیست‌محیطی مثل میزان آمـوزش، رفاه جامعه و کارگران و افزایش سطح کمی و کیفی زندگی و سطح بهداشت نیز باید سنجیده شوند و توسعه اقتصادی نمی‌تـواند جدا از ابعاد اجتماعی و زیست محیطی قلمداد شـــود (الیوت[5]، ۲۰۰۷). از این رو از دهه ۱۹۸۰ به بعد، مفهومی تحت عنوان توســـعه پایدار به وجود آمد. «توسعه پایدار توسعه‌ای است که نیازهای نسل حاضر را بدون تضییع تواناییهای نسلهای آینده برای رفع نیازهایشـــان تأمین نماید» (الیوت، ۲۰۰۷). مدلهای توسعه پایدار برای رشد انسانی نیازمند بهره‌گیری از نظامهای آموزشی‌اند (نسیبولینا[6]، ۲۰۱۵). در واقع برای تبدیل شدن به یک جامعه مبتنی بر توسعه پایدار، توجه به عامل نهادهای آموزشی و پرورشی ضرورتی اجتناب ناپذیر است (راموس[7] و همکاران، ۲۰۱۵).

اقتصاد سبز[8]، کلید واژه‌ای است که توسعه پایدار و رشد اقتصادی را به هم پیوند می‌زند. تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توسعه پایدار یعنی رفتار اقتصادی هماهنگ با توسعه پایدار که به آن اقتصاد سبز می‌گویند (مهرمحمدی، ۱۳۹۳). اقتصاد ســـبز یکی از ابزارهای مهم موجود برای دســـتیابی به توســـعه پایدار است (وایک[9]، ۲۰۱۶). به ســـخن دیگر، اقتصاد سبز یک توسعه اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار است (پاپ[10] و همکاران، ۲۰۱۱).

1. Economic education
2. Anthony
3. Sustainable development
4. Dalal-Clayton & Bass
5. Elliott
6. Nasibulina
7. Ramos
8. Green economy
9. Weick
10. Pop

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

بررســـی ادبیات پژوهشی در داخل و خارج کشور نشان می‌دهد که مطالعات بسیار چیستی، چرایی، چگونگی و همچنین موانع و مشـــکلات تربیت اقتصادی را در مقاطع مختلف تحصیلی مورد بررســـی و پژوهش قرار داده‌اند (آماگیر[1] و همکاران، ۲۰۱۸؛ آســـارتا[2] و همکاران، ۲۰۱۷؛ ارنر[3] و همکاران، ۲۰۱۶؛ اوپلتالووا[4]، ۲۰۱۵؛ والستاد و واتس[5]، ۲۰۱۵؛ باشرت[6] و واتس، ۲۰۰۵؛ والستاد و همکاران، ۲۰۱۰؛ مرادی و همکاران، ۱۴۰۰؛ موسوی‌نسب، ۱۳۹۹؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۸؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ موسی‌زاده و صنعتـــی، ۱۳۹۶؛ ادیب و همکاران، ۱۳۹۵؛ رضایی، ۱۳۹۵؛ پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰). همچنین بخش دیگری از مطالعات مفهوم توســـعه پایدار و چرایی و چگونگی تلفیـــق کردن و آموزش آن در مدارس را مورد بررسی قرار داده‌اند (بـردلی[7]، ۲۰۱۹؛ زیگـرس و کـلارک[8]، ۲۰۱۴؛ آکیـمووا[9]، ۲۰۱۲؛ وزیـری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ غفاری و همکاران، ۱۳۹۵؛ رضایی، ۱۳۹۵)، اما با وجود همه این مطالعات، تا به‌حال در هیچ پژوهشی الگویی برای تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار ارائه نشده است. بنـابراین با توجه به خلأ موجود در ادبیات پژوهشی و همچنین، اهمیت تربیت اقتصادی سازگار و هماهنگ با توسعه پایدار، هدف پژوهش حاضر این بود که الگویی برای برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار برای دوره متوسطه اول ارائه دهد. پژوهش حاضر دارای سه سؤال است:

۱. ضرورت تربیت اقتصادی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول بر اساس توسعه پایدار چیست؟

۲. الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس توسعه پایدار در دوره متوسطه اول دارای چه ویژگیهایی است؟

۳. اعتبار الگوی ارائه‌شده تربیت اقتصادی بر اساس توسعه پایدار چگونه است؟

روش

روش‌شناسی مطالعه حاضر مبتنی بر رویـکرد تـرکیبی[10] است. از میـان طرحهای روشهای ترکیبی، طرح اکتشافی متـوالی[11] مدل تـدوین طبقـــه‌بندی استفـاده شد (کرسول و پلانو کلارک[12]، ۲۰۱۱؛ ترجمه کیامنش و ســـرایی، ۱۳۹۰). در ادامـــه روش پـــژوهش در هر یک از بخشهای کیفی و کمی تشریح می‌شود.

1. Amagir
2. Asarta
3. Erner
4. Opletalová
5. Walstad & Watts
6. Bosshardt
7. Bradley
8. Zeegers & Clark
9. Akimova
10. Mixed approach
11. Exploratory sequential design
12. Creswell & Plano Clark

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

الف) روش‌شناسی پژوهش در بخش طراحی الگو

روش‌شناسی مطالعه حاضر در این بخش، مبتنی بر سنتزپژوهی[1] است. سنتزپژوهی شکلی خاص از مرور پژوهش[2] است که تنها توصیفی، آگاهی‌دهنده یا ارزیابانه نیست، بلکه ارتباط دهنده[3] نیز هست (میز[4] و همکاران، ۲۰۰۵؛ به نقل از قاسم‌تبار، ۱۳۹۵). جامعه مورد مطالعه در این بخش تمامی منابع نوشتاری (چاپی/ الکترونیکی) ملی و بین‌المللی در حوزه رویکردها، نظریه‌ها و الگوهای تربیت اقتصادی بر اساس توسعه پایدار است که از طریق پایگاههای اطلاعاتی خارجی و داخلی قابل بازیابی و دسترسی بودند.

سنتزپژوهی حاضر در شش مرحله انجام شده است:

مرحله اول؛ تعیین معیارهای ورود: حیطه جغرافیایی: سراسر دنیا؛ زبان گزارشهای پژوهشی: انگلیسی و فارسی؛ سال انتشار: از ۱۳۷۹/۲۰۰۰ تاکنون (۲۲ سال اخیر)؛ نوع سند: نظریه‌ها و پژوهشهایی که در یک کتاب یا مجله معتبر به چاپ رسیده و دارای متن کامل باشند؛ روش‌شناسی: پژوهشهای تجربی و مروری.

مرحله دوم؛ جستجو: در این مرحله ابتدا کلید واژه‌ها تعیین و تعریف شدند. در گام بعدی، از طریق پایگاههای اطلاعاتی خارجی و داخلی مطالعات و منابع موردنظر، بازیابی شدند.

مرحله سوم؛ غربالگری: برای اطمینان از اینکه پژوهشهایی که در مرحله جستجو شناسایی و انتخاب شده بودند، از معیارهای ورود (مرحله اول) برخوردارند، در یک فرایند غربالگری، داوری و گزینش شدند.

مرحله چهارم؛ کدگذاری و نقشه برداری: در این مرحله، پژوهشهای غربال‌شده، براساس ویژگیهای آنها همچون طرح و روش، سؤالات و متغیرهای وابسته، نوع مداخله، جامعه و نمونه، روشهای گردآوری و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها، مرتب شدند.

مرحله پنجم؛ ارزیابی: در این مرحله، پژوهشها بر اساس دو معیار کلی کیفیت و مرتبط بودن (متناسب با هدف بودن[5]) مورد تحلیل و واکاوی انتقادی قرار گرفتند و در نهایت معتبرترین و مرتبط‌ترین آنها انتخاب شد.

مرحله ششم؛ سنتز: در این مرحله با سنتز داده‌ها و مفاهیم، الگوی موردنظر طراحی شد.

ب) روش‌شناسی پژوهش در بخش اعتبارسنجی الگو

این قسمت از مطالعه به روش کمّی پیمایشی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه در این بخش همه متخصصان دانشگاهی در حوزه برنامه درسی و تربیت اقتصادی بودند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌برداری تعمدی یا هدفمند از نوع موارد ویژه[6] استفاده شده است. به این منظور، از میان اعضای

1. Research synthesis
2. Research review
3. Connective
4. Mays
5. Fitness for purpose
6. Critical Case Sampling

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

هیئت علمی گروه برنامه درسی دانشگاههای کشور، ده تن از اساتیدی که در زمینه برنامه درسی تربیت اقتصادی، دارای سوابق پژوهشی، تحصیلی و آموزشی بودند، به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق‌ساخته برای اعتبارسنجی الگو و عناصر آن استفاده شد. برای هر یک از ابعاد و جنبه‌های الگوی پیشنهاد شده، یک سؤال طراحی شد. از پاسخ‌دهندگان خواسته شد تا در یک طیف پنج‌درجه‌ای لیکرتی به سؤالات پاسخ دهند.

یافته‌ها

سؤال اول: ضرورت تربیت اقتصادی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول بر اساس توسعه پایدار چیست؟

بر اساس آنچه در مطالعات پیشین درباره ضرورت تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بیان شد، با سنتز این یافته‌ها (جدول ۱)، ضرورت تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار را می‌توان در چهار گروه قرار داد.

جدول ۱. ضرورت برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بر اساس سنتز مطالعات پیشین

ردیف	ضرورت	این یافته سنتزی از مطالعات زیر است
۱	رشد و پیشرفت شخصی در زندگی	● اسماعیلی، ۱۳۹۱؛ کانگ[1]، ۲۰۰۷؛ مندل و هاسون[2]، ۲۰۰۹؛ فالکنر[3]، ۲۰۱۷؛ سانتومرو[4]، ۲۰۰۳
۲	رشد و پیشرفت اقتصادی کشور	● تفتیان و هشیارزاده، ۱۳۹۶؛ جاپلی[5]، ۲۰۱۰
۳	درونی کردن ارزشهای توسعه پایدار در دانش‌آموزان	● ایزدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ اوفلاهرتی و لیدی[6]، ۲۰۱۸؛ بیلی[7] و همکاران، ۲۰۱۷؛ یونسکو، ۲۰۱۷
۴	پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان	● باباتونده[8] و همکاران، ۲۰۱۶؛ آلتهاوزر و هارتر[9]، ۲۰۱۶؛ اسمیرنوا[10]، ۲۰۱۶؛ کرونین[11]، ۲۰۱۶؛ جاپلی، ۲۰۱۰؛ هاسکل و جنکینز[12]، ۲۰۰۳؛ لینی[13] و همکاران، ۱۹۹۶

1. Kang
2. Mandell & Hanson
3. Faulkner
4. Santomero
5. Jappelli
6. O'Flaherty & Liddy
7. Baily
8. Babatunde
9. Althauser & Harter
10. Smirnova
11. Cronin
12. Haskell & Jenkins
13. Laney

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

- **رشد و پیشرفت شخصی دانش‌آموزان در زندگی:** داشتن سواد اقتصادی برای دانش‌آموزان حیاتی است، زیرا بحرانهای اقتصادی در دوره‌های زمانی مختلف ایجاد می‌شوند و نسلهای گوناگون نیاز به یادگیری نحوه رویارویی با این بحرانها و خطرات دارند (لوسی[1] و همکاران، ۲۰۱۵).
- **رشد و توسعه اقتصادی کشور:** جوامع انسانی به کمک تربیت اقتصادی می‌توانند برای استفاده از منابع محدود خود روش مناسب‌تری بیابند و آن را برای دستیابی به نتیجه مطلوب به‌کار گیرند (علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵). از طرفی هم اقتصاد و آموزش و پرورش دو رکن اساسی هر دولت‌اند که می‌توانند با اتکا به نیروی انسانی، برنامه‌های‌درسی، منابع و درآمد خود بدون وابستگی به ملل دیگر، تحولی عظیم و پیشرفتی سریع برای جامعه در تمامی زمینه‌ها به‌ارمغان آورند.
- **درونی کردن ارزشهای توسعه پایدار در دانش‌آموزان:** برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی و هماهنگ با توسعه پایدار به یادگیرندگان کمک می‌کند تا موضوعات پیچیده، وابسته و مرتبط به‌هم مانند فقر، نابرابری، تولید و مصرف، تغییرات آب و هوایی، رشد جمعیت، مهاجرت، بی‌خانمانی، پایداری، مشارکت و حقوق بشر را درک کنند (اوفلاهرتی و لیدی، ۲۰۱۸؛ بیلی و همکاران، ۲۰۱۷؛ یونسکو، ۲۰۱۷).
- **پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان:** مطالعات تجربی متعدد نشان دادند که آموزش و تلفیق مفاهیم اقتصادی در برنامه درسی مدارس می‌تواند به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نیز کمک کند (باباتونده و همکاران، ۲۰۱۶؛ آلتوسر و هارتر ۲۰۱۶؛ اسمیرنوا، ۲۰۱۶؛ کرونین، ۲۰۱۶).

◉ سؤال دوم: الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس توسعه پایدار در دوره متوسطه اول دارای چه ویژگیهایی است؟

در مطالعه حاضر نیز بر اساس نظریه تایلر (۱۹۴۹؛ به نقل از مهرمحمدی، ۱۳۹۳)، ویژگیهای الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار، در چهار عنصر شناسایی و تبیین شدند.

❖ **اهداف برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار:** بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از سنتزپژوهی حاضر (جدول ۲)، می‌توان سه گروه از اهداف را برای برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار تعیین کرد.

1. Lucey

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

جدول ۲. اهداف برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بر اساس سنتز مطالعات پیشین

ردیف	اهداف تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار	این یافته سنتزی از مطالعات زیر است
۱	**اهداف حوزه شناختی**	عابدینی‌بلترک و جعفری‌صمیمی، ۱۳۹۸؛ موسی‌زاده و صنعتی، ۱۳۹۶؛ وزیری اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ اوفلاهرتی و لیدی، ۲۰۱۸؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ میرعرب رضی و همکاران، ۱۳۹۷؛ کایزر[1] و همکاران، ۲۰۲۰؛ باتاچاریا و گیل[2]، ۲۰۲۰؛ اسکوئرز- کوچتا[3]، ۲۰۱۸؛ هانوشک و وسمن[4]، ۲۰۲۱؛ اپریا[5] و همکاران، ۲۰۱۸؛ اتکینسون و مسی[6]، ۲۰۱۲؛ کمیسیون اوراق بهادار و سرمایه‌گذاری استرالیا[7]، ۲۰۱۹ ؛ آیرز[8]، ۲۰۱۵؛ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، ۲۰۱۹؛ اولکسنکو[9]، ۲۰۱۹؛ لای و پنگ[10]، ۲۰۱۹؛ کاستلانوس و کوایروگا - دیوس[11]، ۲۰۲۱؛ گلاویچ[12]، ۲۰۲۰؛ محمدنیا و مقدم، ۲۰۱۹؛ فرث و اسمیت[13]، ۲۰۱۸
۲	**اهداف حوزه نگرشی/ عاطفی**	کایزر و همکاران، ۲۰۲۰؛ باتاچاریا و گیل، ۲۰۲۰؛ اسکوئرز-کوچتا، ۲۰۱۸؛ هانوشک و وسمن، ۲۰۲۱؛ اپریا و همکاران، ۲۰۱۸؛ اتکینسون و مسی، ۲۰۱۲؛ آیرز، ۲۰۱۵؛ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، ۲۰۱۹؛ کایزر و همکاران، ۲۰۲۰؛ اولکسنکو، ۲۰۱۹؛ لای و پنگ، ۲۰۲۰؛ کاستلانوس و کوایروگا-دیوس، ۲۰۲۱؛ گلاویچ، ۲۰۲۰؛ محمدنیا و مقدم، ۲۰۱۹؛ فرث و اسمیت، ۲۰۱۸؛ موسی‌زاده و صنعتی، ۱۳۹۶؛ وزیری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ اوفلاهرتی و لیدی، ۲۰۱۸؛ کریمی و عنایتی، ۱۳۹۱؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ میرعرب رضی و همکاران، ۱۳۹۷
۳	**اهداف حوزه مهارتی**	وزیری اقدم و همکاران ، ۱۳۹۹؛ اوفلاهرتی و لیدی، ۲۰۱۸؛ کریمی و عنایتی، ۱۳۹۱؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ میرعرب رضی و همکاران ، ۱۳۹۷؛ اوبراش و سیبر[14]، ۲۰۲۲؛ باتاچاریا و گیل، ۲۰۲۰؛ اسکوئرز-کوچتا، ۲۰۱۸؛ هانوشک و وسمن، ۲۰۲۱؛ آپریا و همکاران، ۲۰۱۸؛ اتکینسون و مسی، ۲۰۱۲؛ آیرز ، ۲۰۱۵؛ کایزر و همکاران، ۲۰۲۰؛ اولکسنکو ، ۲۰۱۹؛ لای و پنگ، ۲۰۲۰؛ کاستلانوس و کوایروگا -دیوس، ۲۰۲۱؛ گالویک، ۲۰۲۰؛ محمدنیا و مقدم، ۲۰۱۹؛ فرث و اسمیت، ۲۰۱۸

1. Kaiser
2. Bhattacharya & Gill
3. Skweres-Kuchta
4. Hanushek & Woessmann
5. Aprea
6. Atkinson & Messy
7. Australian Securities and Investments Commission (ASIC)
8. Ayers
9. Oleksenko
10. Lai & Peng
11. Castellanos & Queiruga-Dios
12. Glavič
13. Firth & Smith
14. Oberrauch & Seeber

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

اهداف حوزه شناختی

الف) آشنایی با مفاهیم و ایده‌های مهم در زمینه توسعه پایدار: شامل مفهوم حق انتخاب و تصمیم‌گیری، صلح، انرژی، انرژی تجدیدپذیر و تجدیدناپذیر، منابع طبیعی، سرمایه اجتماعی، اقتصاد سبز، تنوع زیستی، تغییر آب‌وهوایی، جنگل‌زدایی، بیابان‌زدایی، آب شرب و پاکیزه، بلایای طبیعی، آلودگی، مصرف پایدار، فقر و برابری، توسعه روستایی، شهرنشینی، مهاجرت، ارزشهای فرهنگی، آشنایی با موجودات زنده و ویژگیهای آنها و روشهای مراقبت از آنها، آشنایی با عوامل مؤثر بر تخریب محیط زیست، شناخت عوامل تهدیدکننده و آلوده‌کننده محیط زیست، دانش و آگاهی در مورد راه‌حلهای مناسب برای حل مشکلات رایج زیست‌محیطی، نقش و رابطه فناوریها با محیط زیست؛ آشنایی با جنبه‌های کلیدی زیست محیطی مانند مناطق آب و هوایی، پوشش گیاهی، رودخانه، کوهستان، زلزله و چرخه آب؛ شناخت و آگاهی از ویژگیهای گیاهان و جانوران محلی، درک وابستگی متقابل همه موجودات زنده به یکدیگر.

ب) شناخت مفاهیم پایه اقتصادی: شامل مفهوم عرضه و تقاضا، دخل و خرج، پس‌انداز، اسراف و صرفه جویی، مالکیت، کار، مالیات، تولید، صادرات و واردات، نقد و نسیه، سود و زیان، سرمایه، کار و کارآفرینی، بازار و بورس، سرمایه و سرمایه‌گذاری.

ج) آشنایی با مفاهیم اخلاقی در اقتصاد و توسعه پایدار: شامل مسئولیت‌پذیری، حقوق شهروندی، محافظت از محیط‌زیست، الگوی مصرف، تعهد به قوانین بین‌المللی در زمینه حفاظت از محیط زیست، صداقت و امانتداری، گذشت، قناعت و پرهیز از زیاده‌خواهی، انفاق و دوری از بخل، عدالت‌خواهی و انصاف، پرهیز از تقلب، رزاقیت الهی، درآمدهای حلال و حرام، اسراف و تبذیر، الگوی مصرف.

- **اهداف حوزه نگرشی/ عاطفی:** پرهیز از مفاسد اقتصادی مانند کم‌فروشی، ربا، رشوه، دزدی و احتکار؛ گرایش و علاقه‌مندی به استفاده از تولیدات داخلی کشور (حمایت از تولید ملی)؛ شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به پس‌انداز؛ دوری جستن از هرگونه اسراف و تجمل‌گرایی؛ داشتن نگرش مثبت نسبت به صرفه‌جویی؛ کنجکاوی و اندیشیدن در خلقت خداوند؛ درک زیباییهای جهان آفرینش؛ یادگیری عادتها و گرایشها در حفظ پاکیزگی و سلامت محیط شهری؛ شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به حفاظت از محیط زیست؛ تقویت نگرش مثبت نسبت به حقوق و رفتار شهروندی؛ توجه به زیباییهای طبیعت و ایجاد نگرش مثبت نسبت به حفاظت از آن؛ علاقمندی و باور به نوعی تعادل بین رشد اقتصادی و حفظ منابع طبیعی؛ تقویت حس مسئولیت نسبت به حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی؛ ایجاد علاقه در دانش‌آموزان و تحریک حس کنجکاوی در آنان در مورد محیط زیست؛ پرورش درک و نگرانی نسبت به وابستگی متقابل همه انسانها،

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

موجودات زنده، زمین و هرآنچه روی آن زندگی می‌کند؛ ایجاد حس تعهد نسبت به ارتقای پایداری برای منابع زمین.

- **اهداف حوزه مهارتی:** توانایی به‌کارگیری الگوی سالم مصرف و کاهش مصرف بی‌رویه انرژی؛ انتخاب آگاهانه و تصمیم‌گیریهای مؤثر مالی؛ پذیرش و درونی‌سازی ارزشهای حاکم بر رشد اقتصادی و مالی بر اساس آموزه‌های دین اسلام مانند خمس، زکات، انفاق و صدقه؛ توانایی در کارآفرینی هرچند در مقیاس کوچک؛ پرورش مهارت برنامه‌ریزی و برنامه-محوری برای رشد اقتصادی خود و کشور؛ توانایی در آینده‌نگری مالی و مدیریت بهینه پول و راهبردهای پس‌انداز؛ مشارکت فعال در پیشگیری و حل مشکلات زیست‌محیطی؛ توانایی داشتن زندگی برنامه‌ریزی‌شده و سازماندهی‌شده؛ توانایی پذیرش اشتباه و تحمل ناکامی و شکست؛ توانایی ریسک‌پذیری و جرأت‌ورزی.

❖ **محتوای برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار:** بر اساس نتایج به‌دست آمده از سنتزپژوهی حاضر (جدول ۳)، می‌توان چهار گروه از محتوا را برای برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار تعیین کرد.

جدول ۳. محتوای برنامه‌درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بر اساس سنتز مطالعات پیشین

ردیف	محتوای تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار	این یافته سنتزی از مطالعات زیر است
۱	**اخلاق اقتصادی**	پاک‌مهر و تیموری، ۱۳۹۵؛ یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ فضلعلی‌زاده صوفی و همکاران، ۱۳۹۸؛ موسی‌زاده و صنعتی، ۱۳۹۶؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ علی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵؛ مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).
۲	**مفاهیم پایه اقتصادی**	عابدینی‌بلترک و جعفری‌صمیمی، ۱۳۹۸؛ باباتونده و همکاران، ۲۰۱۶؛ میرعرب رضی و همکاران، ۱۳۹۷؛ هاسکل و جنکینز، ۲۰۰۳؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ نژادمهدی، ۱۳۸۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰
۳	**مفاهیم پایه توسعه پایدار**	ایزدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ اوفلاهرتی و لیدی، ۲۰۱۸؛ بیلی و همکاران، ۲۰۱۷؛ یونسکو، ۲۰۱۷؛ عابدینی‌بلترک و جعفری‌صمیمی، ۱۳۹۸؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۷؛ وزیری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ خواجویی و همکاران، ۱۳۹۸؛ زارع و همکاران، ۱۳۹۶؛ احمدوند و همکاران، ۱۳۹۸؛ کریمی و عنایتی، ۱۳۹۱؛ معتمدی و یمنی‌دوزی‌سرخابی، ۱۳۹۷
۴	**مدیریت امور مالی**	آیرز، ۲۰۱۵؛ پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ فضلعلی‌زاده صوفی و همکاران، ۱۳۹۸؛ میرعرب رضی و همکاران، ۱۳۹۷

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

- **مفاهیم پایه اقتصادی:** خرید و فروش، عرضه و تقاضا، دخل و خرج، پس‌انداز، اسراف و صرفه‌جویی، مالکیت، کار، مالیات، تولید، صادرات و واردات، نقد و نسیه، سود و زیان، سرمایه، کار و کارآفرینی، بازار و بورس، سرمایه و سرمایه‌گذاری.
- **مفاهیم پایه توسعه پایدار:** مفاهیم اصلی توسعه پایدار دارای سه بُعد اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی است. در بُعد اجتماعی (حکومت خوب، تبعیض اجتماعی، فراگیر بودن، برابری جنسیت، ساختن جوامع، ایدز و سلامت باروری، حقوق بشر، صلح، حقوق شهروندی؛ میراث فرهنگی، ارزشهای فرهنگی، حفظ فرهنگ، بازسازی فرهنگ، نقد فرهنگی، آینده‌نگری در موقعیتهای گوناگون، دانش بومی، سیستمهای مذهبی و باورها؛ روحیه عدالت‌خواهی، مسئولیت‌پذیری، تعهد به عدالت، قانون‌پذیر بودن)؛ زیست محیطی (انرژی تجدیدپذیر و تجدیدناپذیر)، تنوع زیستی، تغییر آب وهوا، جنگل‌زدایی، بیابان زدایی، انرژی، منابع طبیعی، محافظت از محیط طبیعی، آب پاکیزه، بلایای طبیعی، آلودگی) و اقتصادی (مصرف بیش از حد، مصرف پایدار، فقر و برابری، توسعه روستایی، شهرنشینی، مهاجرت).
- **مدیریت امور مالی:** ریسک‌پذیری و جرأت‌ورزی، پشتکار، اعتماد به نفس، تفکر انتقادی، برنامه‌ریزی، برنامه - محوری، پذیرش اشتباه و تحمل ناکامی و شکست، شناخت تواناییهای خود به هنگام انتخاب کسب و کار، مطالعه سرگذشت کارآفرینان موفق، درک مسئله و توانایی حل آن.
- **اخلاق اقتصادی:** صداقت و امانتداری، گذشت، قناعت و پرهیز از زیاده‌خواهی، انفاق و دوری از بخل، عدالت‌خواهی و انصاف، پرهیز از تقلب، رزاقیت الهی، مفاسد اقتصادی (ربا، رشوه، کم‌فروشی)، درآمدهای حلال و حرام، اسراف و تبذیر.
- **شیوه سازماندهی محتوا در برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار:** پژوهشها (قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ عباس‌پور اصفهانی، ۱۴۰۰) نشان می‌دهند که در کشورهای بررسی‌شده شیوه سازماندهی برنامه درسی تربیت اقتصادی به شیوه تلفیقی است. سازماندهی محتوا با بهره‌گیری از رویکرد تلفیقی و استفاده از رویکرد چندرشته‌ای[1] در تلفیق، به منزلهٔ شیوه مقبول تلفیق محتوا در پژوهش حاضر مورد نظر پژوهشگر است.

❖ **روش تدریس در برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار:** بررسی مطالعات انجام شده در زمینه بهترین روشهای تدریس در زمینه تربیت اقتصادی و توسعه پایدار نشان می‌دهد که گستره‌ای از روشهای تدریس پیشنهاد شده است که می‌توان همه آنها را در دو گروه اصلی قرار داد (جدول ۴).

1. Multidisciplinary

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

جدول ۴. روش تدریس در برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بر اساس سنتز مطالعات پیشین

ردیف	روش تدریس تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار	این یافته سنتزی از مطالعات زیر است
۱	**روشهای تدریس مبتنی بر تعامل**	وزیری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ یونسکو، ۲۰۱۲؛ ادو و گالووی[1]، ۲۰۱۵؛ شبیری، ۱۳۹۴؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ فلاناگان[2]، ۲۰۱۴؛ ابراهیمی‌هرستانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ نژادمهدی، ۱۳۸۷
۲	**روشهای تدریس مسئله-محور**	وزیری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ آماگیر و همکاران، ۲۰۱۸؛ اوفلاهرتی و لیدی، ۲۰۱۸؛ شبیری، ۱۳۹۴؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ فلاناگان، ۲۰۱۴؛ ابراهیمی‌هرستانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ واسیلیکی[3] و همکاران، ۲۰۱۶

- **روشهای تدریس مبتنی بر تعامل:** روشهای تدریس مبتنی بر تعامل، فعالیتهایی‌اند سنجیده و منظم درباره موضوع یا مسئله‌ای خاص، در فضای کاملاً اجتماعی و آزاد از نظر بیان اندیشه و تصمیم‌گیری (اسلاوین[4]، ۱۹۹۹). اهداف موردنظر در روشهای تدریس مبتنی بر تعامل عبارت‌اند از: کسب حقایق علمی از طریق تفکر، پژوهش، مباحثه و استدلال منطقی؛ آموزش مهارتهای همکاری و احترام به اندیشه‌های دیگران؛ پرورش تفکر انتقادی و تحمل اندیشه‌های مخالف. از مهم‌ترین روشهای تدریس مبتنی بر تعامل عبارت‌اند از: روش پرسش و پاسخ، روش ایفای نقش، روش بحث گروهی، روش یادگیری مشارکتی و روش بدیعه‌پردازی (شعبانی، ۱۳۹۹).
- **روشهای تدریس مسئله-محور:** تدریس مسئله-محور یکی از رویکردهای جدید در فرایند فعالیتهای آموزشی است که در آن معلم به‌هیچ‌وجه اقدام به انتقال اطلاعات نمی‌کند، بلکه می‌کوشد با ایجاد موقعیتی جدید همراه با ابهام و تحیر، دانش‌آموزان را به تفکر، تجسس و پژوهش وادارد. گردش علمی، روشهای آزمایشگاهی، اکتشافی، پروژه‌ای و کاوشگری از مهم‌ترین روشهای تدریس مسئله-محور محسوب می‌شوند (شعبانی، ۱۳۹۹). دو ویژگی مشترک در این دو رویکرد تدریس در اینجا مورد توجه است: نخست اینکه این دو رویکرد تدریس، یادگیرنده-محور و شکلی از روشهای تدریس فعال‌اند. دوم اینکه در هر دو رویکرد تدریس باید از راهبرد کلاس درس معکوس[5] استفاده کرد (معتمدی و یمنی‌دوزی‌سرخابی، ۱۳۹۷؛ لای و همکاران، ۲۰۲۰).

❖ **ارزشیابی در برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار:** همان‌طورکه در جدول شماره ۵ ارائه شده است با بررسی روشهای پیشنهادشدهٔ پژوهشگران برای ارزشیابی دانش‌آموزان در زمینه تربیت اقتصادی و توسعه پایدار، می‌توان همه آنها را در دسته ارزشیابی کیفی یا توصیفی قرار داد (آسارتا و همکاران، ۲۰۱۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ کلاپر و پانوس[6]، ۲۰۱۱؛ لوساردی و میچلی[7]، ۲۰۰۷).

1. Adu & Galloway
2. Flanagan
3. Vasiliki
4. Slavin
5. Flipped classroom
6. Klapper & Panos
7. Lusardi & Mitchelli

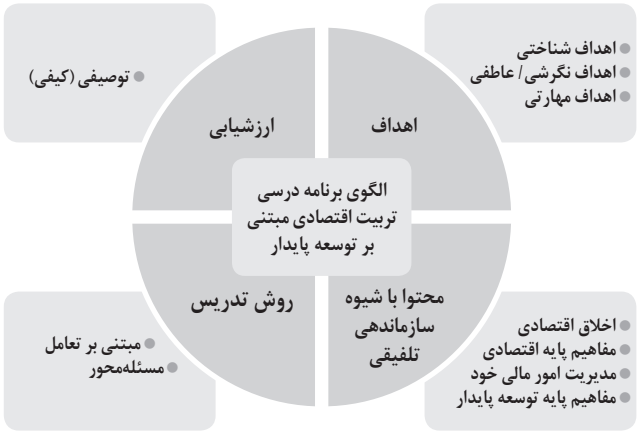
[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

جدول ۵. ارزشیابی در برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بر اساس سنتز مطالعات پیشین

ردیف	ارزشیابی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار	این یافته سنتزی از مطالعات زیر است
۱	**ارزشیابی توصیفی (کیفی)**	وزیری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ خواجویی و همکاران، ۱۳۹۸؛ ابراهیمی‌هرستانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ قندهاری، ۱۳۹۷؛ سیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ آسارتا و همکاران، ۲۰۱۷؛ زارع و همکاران، ۱۳۹۶؛ سیمینیکا و دومیترو[1]، ۲۰۱۳؛ براون[2]، ۲۰۱۱؛ کلاپر و پانوس، ۲۰۱۱؛ لوساردی و میچلی، ۲۰۰۷؛ نژادمهدی، ۱۳۸۷

ارزشیابی توصیفی شـــیوه‌ای از ارزشیابی تحصیلی- تربیتی است که اطلاعات لازم، معتبر و مستند برای شناخت دقیق و همه‌جانبه فراگیران در ابعاد مختلف یادگیری، با استفاده از ابزارها و روشهای مناسب مانند کارپوشه، آزمونها (با تأکید بر آزمونهای عملکردی) و مشاهدات در طول فرایند یاددهی- یادگیری به‌دست می آید تا بر اساس آن بازخوردهای توصیفی موردنیاز برای کمک به یادگیری و یاددهی بهتر در فضای روانی و عاطفی مطلوب برای دانش‌آموز، معلم و اولیا حاصل آید (ســـازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۹). تعریف فوق نشان می‌دهد که در ارزشیابی توصیفی یا کیفی اساساً از روشهای سنجش واقعی یا اصیل استفاده می‌شود (ســـیف، ۱۴۰۰). با این‌حال در ارزشیابی توصیفی، استفاده از روشهای مدادی -کاغذی یا کتبی همچون آزمونها، کاملاً کنار گذاشته نمی‌شود بلکه به‌شکل محدود از آن استفاده می‌شود.

در شکل ۱ الگوی پیشنهادی برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توسعه پایدار به‌صورت شماتیک نشان داده شده است.

شکل ۱. الگوی پیشنهادی برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توسعه پایدار

1. Siminica & Dumitru
2. Brown

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

◉ سؤال سوم: اعتبار الگوی ارائه‌شده تربیت اقتصادی بر اساس توسعه پایدار چگونه است؟

اعتباریابی برنامه درسی[1]، ارزشیابی[2] یا سنجش[3] و تأیید[4] برنامه درسی است (رانی[5]، ۲۰۰۶). چنانچه در بخش روش نیز اشـــاره شد، برای اعتباریابی الگو از پرسشـــنامه استفاده شده است. بیشترین فروانی پاســـخهای متخصصان دربارۀ اجزای الگو، گزینه‌های «موافقم» و «کامـــلاً موافقم» بود. به‌عبارت‌دیگر، تحلیل توصیفی داده‌ها نشان داد که از دیدگاه متخصصان، همۀ اجزا الگوی پیشنهادی، به شکلی مطلوب و قابل قبول طراحی و تعیین شده است و الگوی حاضر می‌تواند الگویی مناسب برای برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار باشد.

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

هدف پژوهش حاضر، طراحی و اعتبارسنجی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توســـعه پایدار برای دوره متوســـطه اول بود. در این مطالعه ضمن تبیین ضرورت برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اســـاس رویکرد توســـعه پایدار، الگوی مطلوب برنامه درسی بر اساس رویکرد توسعه پایدار برای دوره متوســـطه اول با چهار عنصر هدف، محتوا و شـــیوه ســـازماندهی آن، روش تدریس و شـــیوه ارزشیابی، طراحی شـــده اســـت و اعتبار آن را نیز متخصصان تأیید کرده‌اند. در پژوهش حاضر، به‌خلاف پژوهشـــهای پیشـــین (آماگیر و همکاران، ۲۰۱۸؛ آســـارتا و همکاران، ۲۰۱۷؛ ارنر و همکاران، ۲۰۱۶؛ اوپلتالووا، ۲۰۱۵؛ والستاد و واتس، ۲۰۱۵؛ باشرت و واتس، ۲۰۱۵؛ عباسپور اصفهانی و همکاران، ۱۴۰۰؛ مـــرادی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ادیب و همـــکاران، ۱۳۹۵؛ رضایی، ۱۳۹۵؛ زارع و همکاران، ۱۳۹۶؛ ســـیدی و احمدی، ۱۳۹۸؛ قندهاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ موســـی‌زاده و صنعتـــی، ۱۳۹۶؛ وزیری‌اقدم و همکاران، ۱۳۹۹؛ یزدانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ بردلی، ۲۰۱۹؛ زیگرس و کلارک، ۲۰۱۴؛ آکیموا، ۲۰۱۲) که تنها روی تربیت اقتصادی یا توسعه پایدار متمرکز بودند، با تلفیق این دو حوزه، الگوی برنامه‌درسی تربیت اقتصادی بر اســـاس رویکرد توسعه پایدار طراحی شده است تا به دانش‌آموزان بیاموزد که چگونه می‌توان بدون تخریب محیط زیســـت و رعایت حقوق دیگران، به رشد و توسعه اقتصادی خود و جامعه کمک کنند. این نوع از آموزش را می‌توان به «جهانی شـــدن موفق» تعبیر کرد که رشد پایدار اقتصادی را همراه با برابری، صلح، انسجام اجتماعی و مصرف پایدار در بردارد و موجب تعهد موفقیت‌آمیز کشورها در قبال اقتصـــاد جهـــانی در فـــرایند تـــوسعه پایدار می‌شـــود. تربـــیت اقتصـــادی با رویـــکرد تـــوسعه پـــایدار منجر به ارتقای رفاه بشـــری و عدالت اجتماعی می‌شـــود، درحالی‌که به‌شدت خطرات زیست‌محیطی و

1. Curriculum validation
2. Evaluation
3. Assessment
4. Approval
5. Rani

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

کمبودهای اکولوژیکی را کاهش می‌دهد (لیتل و گرین[1]، ۲۰۰۹).

برای به‌کارگیری الگوی طراحی‌شده در این پژوهش، ضروری است که معلمان و برنامه‌ریزان درسی بر اســـاس الگو، به‌شکلی عملیاتی و روشـــن، به تدوین و ساخت برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار بپردازند. الگوی حاضر تنها برای برنامه درسی تربیت اقتصادی در دوره متوسطه اول طراحی شده است. از این رو پژوهشگران می‌توانند در مطالعات آتی قابلیت کاربرد این الگو را در دیگر دوره‌های تحصیلی مورد مطالعه قرار دهند و در صورت نامناســـب بودن این الگو، الگویی جدید پیشـــنهاد دهند. با توجه به اینکه اقدام موفق هر نوع برنامه درســـی از جمله برنامه درسی تربیت اقتصادی مستلزم دانش و مهارت لازم معلمان است، سنجش سطح دانش و مهارت معلمان در زمینه تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار می‌تواند موضوع پژوهشـــهای آتی باشد. همچنین پژوهشگران می‌توانند در مطالعات آتی اسناد فرادستی آموزش و پرورش را از منظر میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مبتنی بر توسعه پایدار مورد بررسی قرار دهند.

بـــا توجه به اینکه تـــا پیش از پژوهش حاضر هیچ‌گونه الگویی برای برنامه درســـی تربیت اقتصادی بر اساس توسعه پایدار وجود نداشته است، استفاده از الگوی حاضر می‌تواند راهنمایی بسیار مناسب برای سازندگان برنامه درسی این دوره باشد چراکه در این الگو در زمینه همهٔ اجزا و مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت اقتصادی، تصمیم‌گیری شده اســـت. اجرای موفق الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی بر اساس رویکرد توسعه پایدار مستلزم تسلط معلمان به دانش و آگاهیهای لازم در زمینه تربیت اقتصادی و توسعه پایدار است. لذا پیشنهاد می‌شود آموزش این دانشها و مهارتها، در دوره‌ها و برنامه‌های درسی تربیت معلم از جمله در دانشگاههایی که متصدی آن هستند (مانند دانشگاه فرهنگیان و شهید رجایی)، مورد توجه قرار گیرد. همچنین با توجه به اینکه برنامه‌های درسی فعلی مقطع متوسطه تنها روی تربیت اقتصادی متمرکز و به بعد توســـعه پایدار، توجه کافی نشده است، تلفیق برنامه درسی تربیت اقتصادی با رویکرد توسعه پایدار، مستلزم بازنگری و روزآمد کردن برنامه درسی و محتوای کتابهای درسی است.

1. Little & Green

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

منابع

REFERENCES

ابراهیمی هرستانی، اصغر؛ ادیب، یوسف؛ رضاپور، یوسف و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۷). ادراک فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه اول از اقتصاد مقاومتی: پژوهشی پدیدارشناسانه. *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۱ (۷۸)، ۳۱-۷۲.

احمدوند، معصومه؛ احمدی، پروین و صمدی، پروین. (۱۳۹۸). مقایسه میزان آگاهی والدین، دانش‌آموزان و معلمان ابتدایی درباره بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار. *فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۸ (۲)، ۹۹-۱۲۰.

ادیب، یوسف؛ ابراهیمی هرستانی، اصغر؛ رضاپور، یوسف و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی. *رهیافت انقلاب اسلامی*، ۱۰ (۳۶)، ۴۱-۵۸.

اسماعیلی، محمدجواد. (۱۳۹۱). رادیو و ضرورت ترویج سواد اقتصادی. *رادیو*، ماهنامه علمی تخصصی صدای جمهوری اسلامی ایران، ۱۰ (۵۹)، ۱۱۴-۱۲۱.

ایزدی، صمد؛ رامش، عباس و عظیمی، فاطمه. (۱۳۹۲). ارتباط برنامه درسی با توسعه پایدار. *همایش ملی تغییر برنامه درسی دوره‌های تحصیلی آموزش و پرورش*، دانشگاه بیرجند.

پاک‌مهر، حمیده و تیموری، محمود. (۱۳۹۵). طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی با تاکید بر مبانی دینی. *اولین همایش ملی تازه‌های تعلیم و تربیت در نظام آموزشی ایران*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردکان.

پیغامی، عادل و تورانی، حیدر. (۱۳۹۰). نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، ارائه یک برنامه عمل برای یک برنامه درسی مغفول. *نوآوری‌های آموزشی*، ۱۰ (۱)، ۳۱-۵۲.

تفتیان، اکرم و هوشیارزاده، محمد. (۱۳۹۶). ضرورت آموزش مالی و سواد مالی و اقتصادی در سیستم آموزشی: نتایج تجربی در سیستم آموزشی جمهوری چک. *سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، حسابداری و اقتصاد دانش‌بنیان با تاکید بر اقتصاد مقاومتی*، تهران، دانشگاه علامه مجلسی.

خواجویی، احسان؛ سلطانی، اصغر و اسمی، کرامت. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی آموزش محیط‌زیست در برنامه‌درسی دوره ابتدایی ایران و کشورهای منتخب. *فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۸ (۲)، ۹-۲۴.

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). *مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران*. با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

رضایی، مریم. (۱۳۹۵). *طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مناسب جهت «آموزش برای توسعه پایدار» در دوره ابتدایی ایران*. رساله دکتری منتشر نشده، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، دانشکده ادبیات و علوم‌انسانی.

رضایی، مریم؛ احمدی، غلامعلی؛ امام‌جمعه، سیدمحمدرضا و نصری، صادق. (۱۳۹۷). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش برای توسعه پایدار در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی. *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱۵ (۵۷)، ۲۸-۴۲.

زارع، سمیه؛ زینلی‌پور، حسین؛ زارعی، اقبال و محمدی، مهدی. (۱۳۹۶). طراحی محتوای الکترونیکی برنامه درسی آموزش توسعه پایدار در نظام آموزش عالی - رویکرد کیفی. *فناوری آموزش*، ۱۲ (۲)، ۷۹-۹۳.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. (۱۳۹۹). *راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی*. تهران: مدرسه.

سیدی، بتول و احمدی، پروین. (۱۳۹۸). تبیین عناصر برنامه درسی تربیت اقتصادی در دوره آموزش عمومی. *مطالعات برنامه درسی*، ۱۴ (۵۵)، ۵-۴۴.

سیف، علی‌اکبر. (۱۴۰۰). *روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش*. تهران: دوران.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

شبیری، سیدمحمد. (۱۳۹۴). روشهای تدریس و یادگیری مؤثر آموزشهای زیست محیطی در آموزش و پرورش. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۳۱ (۴)، ۱۵۹-۱۷۷.

شعبانی، حسن. (۱۳۹۹). *مهارتهای آموزشی و پرورشی (روشها و فنون تدریس)*. تهران: سمت.

عابدینی‌بلترک، میمنت و جعفری‌صمیمی، احمد. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای آموزش سواد اقتصادی در پایه ششم ابتدایی. *پژوهش‌های برنامه درسی*، ۹ (۲)، ۸۵-۱۰۳.

عباسپور اصفهانی، نفیسه؛ حاتمی، جواد؛ صادق‌زاده قمصری، علیرضا؛ ایمانی نائینی، محسن و پیغامی، عادل. (۱۴۰۰). طراحی و اعتباربخشی الگوی بهینهٔ برنامهٔ درسی سواد مالی برای دانش‌آموزان دورهٔ متوسطهٔ اول. *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱۸ (۴۴)، ۶۱-۷۸.

علی‌پور، فاطمه؛ ناطقی، فائزه و فقیهی، علیرضا. (۱۳۹۵). شناسایی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه‌های درسی بر اساس نظریه داده بنیاد. *دومین کنفرانس بین‌المللی مهندسی و علوم کاربردی*، دبی، موسسه مدیران ایده‌پرداز پایتخت ویرا.

غفاری، هادی؛ یونسی، علی و رفیعی، مجتبی. (۱۳۹۵). تحلیل نقش سرمایه‌گذاری در آموزش جهت تحقق توسعه پایدار؛ با تأکید ویژه بر آموزش محیط زیست. *فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۵ (۱)، ۷۹-۱۰۰.

فضلعلی‌زاده صوفی، شهرام؛ قهرمانی، جعفر و علیزاده‌اقدم، محمدباقر. (۱۳۹۸). تحلیل برنامه درسی موجود دوره ابتدایی از منظر تربیت اقتصادی؛ چالش‌ها و موانع. *تحقیقات مدیریت آموزشی*، ۱۱ (۲)، ۱۰۳-۱۱۴.

قاسم‌تبار، سید نبی‌الله. (۱۳۹۵). *طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی موسیقی دوره پیش‌دبستان ایران*. رساله دکتری منتشر نشده، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی.

قندهاری، آزاده؛ مهرمحمدی، محمود؛ طلایی، ابراهیم و فرجی‌دیزجی، سجاد. (۱۳۹۷). تبیین اهداف تربیت اقتصادی دوره ابتدایی در ایران مبتنی بر سنتزپژوهی. *مطالعات برنامه درسی*، ۱۳ (۴۸)، ۳۹-۶۲.

ـــــــــــــــ . (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا و ارائه دلالتهایی برای تربیت اقتصادی در ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۳۵ (۳)، ۵۹-۷۸.

کرسول، جان دبلیو و کلارک، ویکی پلانو. (۲۰۱۱). *روش‌های پژوهش ترکیبی*، ترجمه علیرضا کیامنش و جاوید سرایی (۱۳۹۰). تهران: آییژ.

کریمی، داریوش و عنایتی، اشرف‌السادات. (۱۳۹۱). آموزش برای توسعه پایدار، مدرسه پایدار. *فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار*، ۱ (۱)، ۶۵-۵۹.

مرادی، سمانه؛ طهماسب‌زاده شیخلار، داود؛ ادیب، یوسف و اصغرپور، حسین. (۱۴۰۰). طراحی چارچوب برنامه درسی تربیت اقتصادی در رشته مطالعات اجتماعی دانشگاه فرهنگیان. *پژوهش‌های برنامه درسی*، ۱۱ (۲)، ۱۷۲-۱۹۶.

معتمدی، اعظم و یمنی‌دوزی‌سرخابی، محمد. (۱۳۹۷). ویژگی برنامه درسی آموزش توسعه پایدار از منظر سیستم‌های سازگارشونده. *نشریه راهبرد توسعه*، ۵۵، ۳۹-۷۹.

موسوی‌نسب، سید محمدرضا. (۱۳۹۹). تربیت اقتصادی در حوزه مصرف: اهداف، اصول و راهبردها. *معرفت*، ۲۹ (۷)، ۸۷-۹۴.

موسی‌زاده، زهره و صنعتی، فاطمه. (۱۳۹۶). تبیین مولفه‌های تربیت اقتصادی بر اساس آموزه‌های اسلامی. *تربیت اسلامی*، ۱۲ (۲۴)، ۷۳-۹۷.

مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۳). برنامه درسی به‌عنوان محصول: («یک» برنامه درسی). *دانش‌نامه ایرانی برنامه درسی*.

میرعرب‌رضی، رضا؛ حاجی‌تبار فیروزجائی، محسن و آریانفر، سمیه. (۱۳۹۷). تحلیل مولفه‌های سواد اقتصادی کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان. *مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی*، ۷ (۱۴)، ۱۲۱-۱۳۲.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

نژادمهدی، رقیه. (۱۳۸۷). *آموزش مفاهیم پایه اقتصاد در دوره ابتدایی ایران و ارائه الگوی مطلوب*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد منتشر نشده، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.

وزیری‌اقدم، زهرا؛ مکی‌آل‌آقا، بدیع‌الزمان و اعتماد اهری، علاءالدین. (۱۳۹۹). ارائه مدل برنامه درسی مبتنی بر توسعه پایدار از دیدگاه قرآن کریم. *فصلنامه مطالعات قرآنی*، ۱۱ (۴۲)، ۲۶۷-۲۹۰.

یزدانی، ابوالفضل؛ کشتی‌آرای، نرگس و عمادزاده، مصطفی. (۱۳۹۷). طراحی برنامه درسی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، با تمرکز به دو مؤلفه، تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و اصلاح الگوی مصرف. *رهیافت انقلاب اسلامی*، ۱۲ (۴۲)، ۱۰۷-۱۲۶.

Adu, E. O., & Galloway, G. (2015). The effects of cooperative learning on students' economics achievement and attitude towards economics. *Journal of Economics, 6*(1), 30-36.

Akimova, T. A. (2012). Long way to economic education for sustainable development. *RUDN Journal of Economics, 2*, 5-17.

Althauser, K., & Harter, C. (2016). Math and economics: Implementing authentic instruction in Grades K-5. *Journal of Education and Training Studies, 4*(4), 111-122.

Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2018). A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education, 17*(1), 56-80.

Anthony, K. V., Smith, R. C., & Miller, N. C. (2015). Preservice elementary teachers′ economic literacy: Closing gates to full implementation of the social studies curriculum. *The Journal of Social Studies Research, 39*(1), 29-37.

Aprea, C., Schultheis, J., & Stolle, K. (2018). Instructional integration of digital learning games in financial literacy education. In T. A. Lucey, & K. S. Cooter (Eds.), *Financial literacy for children and youth* (2nd ed.). Frankfurt/M.

Asarta, C. J., Jennings, A. S., & Grimes, P. W. (2017). Economic education retrospective: 25 years of contributions from The American Economist. *The American Economist, 62*(1), 102-117.

ASIC (2019). *Money smart Teaching. Implementation guide supporting guide for teachers and school leaders to implement the Moneysmart Teaching program.* Available at: https://asic.gov.au/about-asic/news-centre/find-a-media-release/2017-releases/17-426mr-asic-s-moneysmart-teaching-program-makes-a-difference-in-school-communities/

Atkinson, A., & Messy, F. (2012). *Measuring financial literacy: Results of the OCD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study.* OECD working papers on finance, insurance and private pensions, No. 15. OECD Publishing.

Ayers, C. A. (2015). *A qualitative study of the pedagogical content knowledge and personal orientations toward economics of award-winning secondary economics teachers.* (Unpublished doctoral dissertation). The University of North Carolina at Greensboro.

Babatunde, D. A., Benedict, T. A., & Adu, E. O. (2016). Social studies teachers' perception of concept of integration in social studies curriculum. *International Journal of Educational Sciences, 14*(1-2), 1-6.

Baily, F., O'Flaherty, J., & Hogan, D. (2017). Exploring the nature and implications of student teacher engagement with development education initiatives. *Irish Educational Studies, 36*(2), 185-201.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

Bhattacharya, R., & Gill, A. (2020). Financial education and financial attitudes: Evidence from a high school experiment. *Journal of Financial Counseling and Planning, 31*(2), 251-266.

Bosshardt, W., & Watts, M. (2005). Teachers' undergraduate coursework in economics in the Baccalaureate and beyond longitudinal study. *The Journal of Economic Education, 36*(4), 400-405.

Bradley, P. (2019). Integrating sustainable development into economics curriculum: A case study analysis and sector wide survey of barriers. *Journal of Cleaner Production, 209,* 333-352.

Brown, E. R. (2011). *Comparison of instructional techniques of high school economics teachers in Georgia and Shenzhen, China.* (Doctoral dissertation). Capella University.

Castellanos, P. M. A., & Queiruga-Dios, A. (2021). From environmental education to education for sustainable development in higher education: A systematic review. *International Journal of Sustainability in Higher Education, 23*(3), 622-644.

Cronin, S. (2016). *Changing perceptions: Six third grade teachers' experiences integrating economics with book clubs.* (Doctoral dissertation). Georgia State University.

Dalal-Clayton, B., & Bass, S. (2002). *Sustainable development strategies: A resource book*. Routledge.

Elliott, J. A. (2007). Acting sustainably: Encouraging and crediting student engagement with sustainable development. *Planet, 18*(1), 43-48.

Erner, C., Goedde-Menke, M., & Oberste, M. (2016). Financial literacy of high school students: Evidence from Germany. *The Journal of Economic Education, 47*(2), 95-105.

Faulkner, A. E. (2017). Financial literacy education in the United States: Exploring popular personal finance literature. *Journal of Librarianship and Information Science, 49*(3), 287-298.

Firth, R., & Smith, M. (Eds.). (2018). *Education for sustainable development: What was achieved in the DESD?*. Routledge.

Flanagan, W. G. T. (2014). *Creating authentic learning environments in a grade 10 economics classroom via a progressive teaching design.* (Doctoral dissertation). University of South Africa.

Glavič, P. (2020). Identifying key issues of education for sustainable development. *Sustainability, 12*(16), 6500.

Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2021). Education and economic growth. In: *Oxford research encyclopedia of economics and finance.* Oxford: Oxford University Press.

Haskell, J. H., & Jenkins, S. J. (2003). Teaching economic principles through literacy methods. *Journal of Economics and Economic Education Research, 4*(2), 19-44.

Jappelli, T. (2010). Economic literacy: An international comparison. *The Economic Journal, 120*(548), F429-F451.

Kaiser, T., Oberrauch, L., & Seeber, G. (2020). Measuring economic competence of secondary school students in Germany. *The Journal of Economic Education, 51*(3-4), 227-242.

Kang, R. (2007). *PK-8 preservice teachers' intentions to teach economics: An application of the theory of reasoned action and the theory of planned behavior.* (Doctoral dissertation). Texas A&M University.

Klapper, L., & Panos, G. A. (2011). Financial literacy and retirement planning: The Russian case. *Journal of Pension Economics & Finance, 10*(4), 599-618.

Lai, T. L., Lin, F. T., & Yueh, H. P. (2020). The effectiveness of team-based flipped learning on a vocational high school economics classroom. *Interactive Learning Environments, 28*(1), 130-141.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

Lai, Y. C., & Peng, L. H. (2020). Effective teaching and activities of excellent teachers for the sustainable development of higher design education. *Sustainability, 12*(1), 28.

Laney, J. D., Moseley, P. A., & Pak, L. K. (1996). Children's ideas about selected art and economic concepts before and after an integrated unit of instruction. *Citizenship, Social and Economics Education, 1*(1), 61-78.

Little, A. W., & Green, A. (2009). Successful globalisation, education and sustainable development. *International Journal of Educational Development, 29*(2), 166-174.

Lucey, T. A., Agnello, M. F., & Laney, J. D. (2015). Saving and investing. In: *A critically compassionate approach to financial literacy* (pp. 147-170). Sense Publishers, Rotterdam.

Lusardi, A., & Mitchelli, O. S. (2007). Financial literacy and retirement preparedness: Evidence and implications for financial education. *Business Economics, 42*(1), 35-44.

Mandell, L., & Hanson, K. O. (2009). *The impact of financial education in high school and college on financial literacy and subsequent financial decision making.* Paper presented at the American Economic Association Meetings, San Francisco, CA, Jan. 4, 2009.

Mohammadnia, Z., & Moghadam, F. D. (2019). Textbooks as resources for education for sustainable development: A content analysis. *Journal of Teacher Education for Sustainability, 21*(1), 103-114.

Nasibulina, A. (2015). Education for sustainable development and environmental ethics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 214*, 1077-1082.

Oberrauch, L., & Seeber, G. (2022). The impact of mandatory economic education on adolescents' attitudes. *Education Economics, 30*(2), 208-224.

O'Flaherty, J., & Liddy, M. (2018). The impact of development education and education for sustainable development interventions: A synthesis of the research. *Environmental Education Research, 24*(7), 1031-1049.

Oleksenko, R. (2019). Position and role of modern economic education as the main megatrend of innovative development of Ukraine. *Humanities Studies, 2*(79), 169-181.

Opletalová, A. (2015). Financial education and financial literacy in the Czech education system. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 171,* 1176-1184.

Pop, O., Dina, G. C., & Martin, C. (2011). Promoting the corporate social responsibility for a green economy and innovative jobs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 15*, 1020-1023.

Ramos, T. B., Caeiro, S., Van Hoof, B., Lozano, R., Huisingh, D., & Ceulemans, K. (2015). Experiences from the implementation of sustainable development in higher education institutions: Environmental management for sustainable universities. *Journal of Cleaner Production, 106,* 3-10.

Rani, N. U. (2006). *Educational Television in India.* Discovery Publishing House.

Santomero, A. M., (2003). Knowledge in power: The importance of economic education. *Business Review*, *4,* 1-5.

Siminica, M., & Dumitru, A. (2013). Self-directed learning in economic education. *International Journal of Education and Research, 1*(12).

Skweres-Kuchta, M. (2018). Children's economic education–are we educate e-leaders?. *European Journal of Service Management, 27*(3/2), 379-388.

Slavin, R. E. (1999). Comprehensive approaches to cooperative learning. *Theory into Practice, 38*(2), 74-79.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]

Smirnova, N. V. (2016). Economics across the curriculum: Integration of economic concepts into various disciplines. *Perspectives on Economic Education Research, 10*(1), 21-40.

UNESCO (2012). *Education for sustainable development: Sourcebook.* Available at: www.unesco.org/en/esd/videos/

_____. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives.* Retrieved 17 May 2021, from: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444

Vasiliki, B., Panagiota, K., & Maria, K. S. (2016). A new teaching method for teaching economics in secondary education. *IOSR Journal of Research & Method in Education, 6*(2), 86-93.

Walstad, W. B., Rebeck, K., & MacDonald, R. A. (2010). The effects of financial education on the financial knowledge of high school students. *The Journal of Consumer Affairs, 44*(2), 336-357.

Walstad, W. B., & Watts, M. (2015). Perspectives on economics in the school curriculum: Coursework, content, and research. *The Journal of Economic Education, 46*(3), 324-339.

Weick, V. (2016). Green Economy and sustainable development. In K. K. Peiry, A. R. Ziegler, & J. Baumgartner (Eds.), *Waste management and the green economy* (pp. 121-150). Edward Elgar Publishing.

Zeegers, Y., & Clark, I. F. (2014). Students' perceptions of education for sustainable development. *International Journal of Sustainability in Higher Education, 15*(2), 242-253.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-11-17]